

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מג, תשנ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

פריימריז כחול-לבן

חידושים שנתחדשו בחיינו יש שהם מצריכים מלים חדשות. כך בחידושים טכנולוגיים, וכך בחידושים בחיים הציבוריים. אחד מן החידושים האחרונים בארץ הוא עריכתן של בחירות פנימיות בקרב חברי מפלגה לשם הרכבת רשימת מועמדיה לכנסת. תהליך זה מקובל בארצות הברית מקדמת דנא, ועתה הגיע גם לאחת המפלגות הגדולות בארץ.

קדמה האקדמיה ללשון העברית וקבעה שם עברי לבחירות אלו: **בחירות מקדימות**. וכך היו גלגוליו של השם הזה: תחילה נדונה ההצעה בוועדה למלים בשימוש כללי, ואחר-כך הובאה בפני מליאת האקדמיה ביום י"א בכסלו התשנ"א (28 בנובמבר 1990). המגמה הייתה, כמובן, ליצור הבחנה בין המושג הנדון ובין בחירות מוקדמות. כידוע, לפעמים מקדימים את מועד הבחירות לכנסת, כפי שאירע גם בבחירות שייערכו בקרוב, ואז מדברים בציבור על הקדמת הבחירות ועל בחירות מוקדמות. משום כך יש להקפיד ולקרוא ל-*primaries* מְקַדְמִימוֹת (ולא: מְקַדְמוֹת). הפועל הקָדִים כבר משמש בעברית כפועל עומד (ללא מושא), כגון בביטוי "זריזים מקדימים".

אחד הדוברים במליאה הציע לנטוש לחלוטין את השורש ק-ד-ם, ולבחור בשם **בחירות מעמידות**, שהרי בבחירות אלו נבחרים המועמדים של המפלגה. טענו כנגדו שהקֶשֶׁר בין מועמד לבין הפועל להעמיד איננו חד-משמעי למי שאינו עוסק בגיזרונים בלשניים. ההצעה לקבוע **בחירות מקדימות** זכתה לרוב קולות, ובעל ההצעה השנייה נותר בדעת יחיד.

על לידתה של המלה כבר נכתב במדור זה במחזור מב (תשנ"א), עמ' 73. דרך אגב, מוטב לתעתק את המלה הלועזית כהגייתה (ובסופה האות זי"ן) ולא ללכת שולל אחר הכתיב באנגלית.

המקדימות יצאו אפוא לדרך, והמלה שזה עתה נולדה החלה במאבקה לחיים. ככל שירבו להשתמש בה, כן רבים סיכוייה לשרוד, להיקבע בתודעה, ולבסוף גם לדחות את המונח הלועזי מן השימוש השוטף. שדה המערכה העיקרי בין **המקדימות** לפריימריז הוא התקשורת: הרדיו, הטלוויזיה

והעיתונות. סוף כל סוף מדובר באירוע המסוקר בהרחבה בכל כלי התקשורת: הרדיו והטלוויזיה מקדישים שעות רבות לשידורים דרמטיים על הבחירות, ואף העיתונות כותבת עליהן בהרחבה. בחלקו הקטן של עולם התקשורת יש לאקדמיה ללשון מעמד מוכר ("שיניים" בלשון העם). יועצי הלשון ברדיו ובטלוויזיה מקפידים על לשון הקריינים, וחזקה עליהם שינקטו את המונח החדש. קשה יותר "לשלוט" על הכתבים המדווחים "מן השטח" ועל לשון העיתונות, וכאן הדברים נתונים לשיקולם ולהכרעתם של אנשי התקשורת עצמם.

המאבק הוא בעיקר מאבק של יוקרה: עדיין יש רבים שהמונח הלועזי נראה בעיניהם "חזק" יותר, נוצץ יותר, מתאים יותר ומוכן יותר. כנגדם יש לומר: משנקבע המונח ויוחד לציין מושג מסוים, הרי הוא מביע אותו בדיוק כמו רעהו (או אויבו...) הלועזי. מבחינת הטיב, הסחורה משובחת ונאה יותר מזו שהיא "תוצרת חוץ", ומעתה "קנו כחול-לבן"!

וכיוון ששיבחנו את תוצרת הארץ, נזכיר את מטוסי האף-15 האמריקנים שהגיעו לאחרונה לתעשייה האווירית לצורך השבחה. טיפול מסוג זה קרוי באנגלית retrofit, ומונח זה מציין שיפורים הנעשים בהתקן כדי לייעל את תפקידו המקורי. אף מונח זה, המשמש בצה"ל ובתעשיות הביטחוניות במדינה, נתגלגל זמן רב בוועדות האקדמיה. תחילה הוצע לגזור שם חדש ושורש חדש, ולקרוא לטיפול אֶשְׁפּוּר או אֶשְׁפּוֹץ (שהרי יש בתהליך משום שיפור ומשום שיפוץ). אלא שרבים טענו שאין מן הראוי להזדרז וליצור שורשים חדשים אם אין בכך הכרח, וגם ריבוי מוגזם של שורשים מרובעים (המשמשים רק בבניינים פועל והתפעל) אינו טוב. הוצע אפוא המונח הַסְּבָה, אולם מדור עריכה ומינוח בצה"ל התנגד לו נחרצות, וטען שהסבה מציינת שינוי משמעותי במטרה וביעד של השימוש המקורי במכשיר (באנגלית: conversion), ולא הרי הסבה כהרי retrofit. בדיון במליאת האקדמיה (ביום כ' באדר ב' התשנ"ב) הוחלט לאמץ את המונח השבחה, שכבר הונהג בתעשייה האווירית.

נקווה שיהיו כל החידושים לברכה: החידושים בתהליכי הבחירות, החידושים בתעשייה הישראלית והחידושים בלשון העברית.